

اثبات جرایم با شیوه‌های نوین پزشکی

پدیدآورنده (ها) : نوری، فاطمه

حقوق :: نشریه دادرسی :: آذر و دی ۱۳۹۵ - شماره ۱۱۹

صفحات : از ۴۵ تا ۵۱

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1371164>

دانلود شده توسط : مصطفی رستمی

تاریخ دانلود : ۱۴۰۱/۱۱/۰۱

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- بررسی صحنه جرم و کشف جرایم از منظر پزشکی قانونی و پلیس علمی
- جنسیت و مجازات در فقه و حقوق ایران
- راهبردهای وضعی پیشگیری از جرایم سایبری
- اعتبار اظهار نظر کارشناسی پزشکی قانونی در اثبات جرم از منظر فقه امامیه
- مطالعه تطبیقی اعتبار شاهد واحد در اثبات جرم در حقوق ایران و مصر
- امکان سنجی استناد به ادله غیر قانونی برای اثبات جرم در فقه و حقوق موضوعه ایران
- ادله حرمت خودکشی و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران
- بررسی و مطالعه تطبیقی وبگاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و کتابخانه و آرشیو ملی کانادا
- اهلیت استیفای محجوران در قانون مدنی
- امتیاز نفت شمال و نقش شرکت های آمریکایی
- تاریخچه پول و روند تکامل آن
- گردشگری اجتماعی

عناوین مشابه

- کشف علمی جرایم با توسل به ادله نوین و مدارک الکترونیکی (دیجیتال)
- میزان آشنایی مدیران مالی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و مراکز تابعه با روش های نوین بودجه ریزی و رابطه آن با مقاومت مدیران در برابر تغییر نظام بودجه ریزی سنتی
- راه های عامه اثبات جرایم با نگرشی به دیدگاه امام خمینی(س)
- چرایی(علت) عده طلاق با رویکردی به مسائل نوین پزشکی
- شیوه های نوین مقابله با جرائم اقتصادی
- بازپژوهی قاعده ی فراش با رویکردی انتقادی به روش های نوین اثبات نسب
- ارائه ی یک رویکرد محاسباتی نوین برای پیش بینی تقلب در صورت های مالی، با استفاده از شیوه های خوشه بندی و طبقه بندی (شواهدی از شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران)
- بررسی رابطه شیوه های کشف جرایم اقتصادی با تاکید بر زمین خواری (مورد مطالعه استان چهارمحال و بختیاری)
- بهداشت تغذیه از منظر قرآن کریم و تطبیق آن با یافته های علمی پزشکی نوین
- بررسی خواص درمانی میوه های قرآنی و میزان همخوانی آن با یافته های نوین علوم پزشکی

اثبات جرایم باشیوه‌های نوین پزشکی

فاطمه نوری، دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور مرکز زاهدان

چکیده

در اثر پیشرفت علوم و تکنولوژی امکاناتی ایجاد شده است که نه تنها می‌توان از آنها در فرایند قضایی در امور کیفری استفاده کرد، بلکه در مواردی چاره‌ای جز استفاده از آنها نیست و با توجه به اصل چهارم قانون اساسی و اسلامی بودن مقررات، باید بحث و بررسی گردد که آیا امکانات پزشکی نوین و به اصطلاح ادله علمی اثبات جرم منطبق با موازین اسلامی است. در این مقاله سعی گردیده ضمن پاسخگویی به این سوال، دلایل و شواهد آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. این بررسی نشان می‌دهد که به حکم ضرورت قضایی و نیز لزوم دادرسی براساس حق و عدل و انصاف، قضات باید در کنار ادله منصوص از دلایل و شواهد دیگر بهره گیرند. واژگان کلیدی: حقوق جزا، فقه جزایی، ادله اثبات جرم، ادله علمی اثبات جرم.

درآمد

هدف از این نوشتار بررسی اعتبار ادله‌ی علمی اثبات جرم از منظر فقه‌ی جزایی اسلام است؛ زیرا معمول بودن استفاده از آنها در محاکم داخلی و کشورهای اسلامی مستلزم اعتبار آنها از نظر موازین اسلامی نیست. بنابراین لازم است که این مسئله با در نظر گرفتن موازین اسلام بالاخص انحصار و عدم انحصار ادله اثبات جرم در ادله سنتی و اهمیت احقاق حقوق الناس و نیز با لحاظ شرایط زمان و مکان مورد بررسی قرار گیرد. از طرف دیگر، در محاکم دادگستری شخصی به نام قاضی به دعوی رسیدگی می‌کند که قاعدتاً از واقع بی‌خبر است. حق را به کسی می‌دهد که ادله‌ی به اصطلاح محکمه پسندی را ارائه کند. در نهایت این دلایل محکمه پسند است که تعیین کننده است. لذا دلایل در فرایند قضایی نقش اساسی را بازی می‌کند و از جایگاه بسیار والایی برخوردار است. در اسلام مهم‌ترین ادله قابل ارائه به محکمه عبارتند از: اقرار، شهادت، قسامه و علم قاضی.

در سایه رشد صنعت و پیشرفت تکنولوژی جوامع بشری پیشرفت کرده و از حالت سنتی خارج شده است و این روند همه ابعاد زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. از این رو، ارتکاب جرایم نیز از شیوه سنتی خود فاصله گرفته و به شکل فنی و تخصصی و حتی سازمان یافته توسط مجرمان حرفه‌ای با به کار بردن علوم و فنون مختلف ارتکاب می‌شود. در نتیجه، ادله‌ی فوق یا اصلاً قابل ارائه نیست یا برای مبارزه با جرایم به ویژه جرایم جدید و فنی کافی نیست. لذا به حکم ضرورت قضایی و نیز لزوم دادرسی براساس حق و عدل و انصاف، قضات باید از دلایل و شواهد دیگر بهره‌گیرند. پس باید استفاده از سایر راههای اثبات را در کنار ادله فوق‌الذکر از ارکان و پایه‌های قضاوت و دادرسی به شمار آورد؛ زیرا بدون آنها دادرسی کامل امکان‌پذیر نیست. حقوق مردم و جامعه نادیده گرفته شده و امنیت جامعه که شالوده هر پیشرفتی است از بین می‌رود.

آنچه مهم است کشف حقیقت، احقاق حقوق شهروندان و اجرای عدالت است. از جمله این ادله اثبات، ادله علمی پزشکی هستند که در سایه

پیشرفت علوم و تکنولوژی حاصل می‌شود.

در این مقاله اعتبار ادله علمی به صورت تحلیلی آن هم با استفاده از روش کتابخانه‌ای مبتنی بر دو فرضیه مورد بررسی قرار می‌گیرد. اول آنکه در صورت تعارض ادله سنتی با ادله علمی و روش‌های انجام آن بر ادله سنتی برتری دارد و دوم اینکه در صورت احراز ادله سنتی در پرونده از حیث تعداد و نوع با تحقق حاکمیت ادله قانونی، قاضی نمی‌تواند برای حصول علم و قناعت وجدانی تحقیقات را ادامه داده و فصل خصومت نکند.

۱- ضرورت به‌کارگیری ادله علمی در فرایند قضایی:

امروزه ضرورت به‌کارگیری امکانات علمی در دادرسی را می‌توان به دلایل زیر بیان نمود:

۱-۱- تخصصی و فنی شدن ارتکاب جرم:

یکی از دلایل رویکرد به ادله علمی اثبات جرم، نحوه عمل مجرمان است که به صورت تخصصی و فنی مرتکب جرم می‌شوند. لذا اگر دستگاه قضایی از امکانات علمی استفاده نکند، نمی‌تواند با آن جرایم مبارزه نماید. پس باید دستگاه قضایی خود را به آخرین دستاوردهای علوم مجهز کند تا موجب برقراری نظم و امنیت در جامعه گردد و حقوق شهروندان را تامین کند.

۱-۲- جرایم جدید و امکان نداشتن استفاده از ادله سنتی:

در اثر پیشرفت جوامع و رشد صنایع و ازدیاد جمعیت و عوامل دیگر، جرایم زیادی در همه کشورها و در ایران ایجاد شده است. ایجاد این جرایم جدید یکی دیگر از عوامل رویکرد به راههای علمی اثبات جرم می‌باشد. لذا چون این قبیل جرایم توسط خود حاکم یا دولت وضع و مورد مجازات قرار می‌گیرند، نحوه اثبات آن نیز در اختیار خود اوست و می‌تواند برای اثبات آن راههایی غیر از طرق سنتی تعیین کند.

۱-۳- کمک به رسالت دستگاه قضایی:

یکی از آرمان‌های بشر در همه جوامع تحقق عدالت در تمام ابعاد زندگی بشر است. آیات بسیاری از قرآن مجید از جمله آیه‌ی ۴۲ سوره مائده، آیه‌ی ۵۸ سوره نساء، به قضات دستور

می‌دهد که مطابق عدل و قسط حکم کنند. یکی از ابعاد مهم عدالت در جوامع عدالت حقوقی است که شامل عدالت در قانون‌گذاری، عدالت در رسیدگی و صدور حکم است. مهم‌ترین هدف دستگاه قضایی نیز احقاق حق و اجرای عدالت است. پس باید همواره در جهت اجرای عدالت حرکت کند و از فناوری علمی روز در راستای کشف جرم و دستگیری مجرمان استفاده نماید.

۲- جایگاه و دایره اعتبار ادله علمی:

جایگاه ادله اثبات علمی به شکل شفاف تبیین نشده و تنها توسط پاره‌ای از حقوق‌دانان مورد اشاره واقع شده است. همه آنها بر انواع جرایم از حیث حق الله و حق الناس بودن به یک شکل نگریسته‌اند (معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، ۱۳۴، ص ۱۳۸۲) ولی به نظر می‌رسد که اسلام با حقوق الله و حقوق الناس به یک شکل برخورد نمی‌کند؛ در حقوق الله اصل ستر و جرم پوشی و مسامحه و تخفیف، ولی در حقوق الناس کاملاً عکس آن را عمل می‌کند. در نتیجه اختلاف برخورد مابین حق الله و حق الناس باید به ادله اثبات دعوا توجه نمود؛ یعنی جهت احقاق حق مردم باید ادله اثبات دعوا با حق الله و حق الناس (از حیث اصل ستر، مسامحه و تخفیف) همسو و هماهنگ باشد و گرنه به هدف مطلوب مقنن نمی‌رسیم.

به عبارت دیگر، در حق الله ادله اثبات جرم «موضوعیت» دارد. بدین معنا که تعدی از ادله منصوص و استفاده از طرق دیگر جایز نیست. اسلام در حق الله جرایمی را مستوجب مجازات می‌داند که از طرق خاص خود ثابت شده باشد نه از هر راهی و به اصطلاح در مورد آنها اصل ستر و جرم پوشی حاکم است. چنانچه رسول گرامی اسلام بعد از اجرای مراسم رجم ماعز که پیش ایشان به اصرار خود به زنا اقرار کرده بود فرمودند: «اگر این عمل را می‌پوشاند و سپس توبه می‌کرد برای او بهتر بود» (کلینی، ۱۳۸۸: ۲۹۲) و (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۷۸) و نیز حضرت علی (ع) بعد از اجرای مراسم رجم در مورد کسی که اقرار به زنا کرده بود فرمودند: «ای مردم، هر کس این کار حرام را انجام داده است بین خود و خدا توبه کند. به خدا قسم، توبه کردن پنهانی از

این که انسان خود را رسوا کند و آبرویش را از بین ببرد بهتر است» (حر عاملی، ح: ۱۷-۱: ۱۲) و (نجفی، ۴۱۲: ق: ۸۸) از این موضع گیری‌ها توسط پیشوایان اسلام و توصیه به استتار اینگونه جرایم، استفاده می‌شود که قاضی نباید جهت اثبات این جرایم پا را از ادله منصوص شرعی فراتر بگذارد و از ادله علمی استفاده کند؛ زیرا برخلاف نظر شارع و مقنن است، مگر اینکه در راستای تبرئه متهمان باشد زیرا در این دسته از جرایم اگر شبهه‌ای ایجاد شود اصل بر سقوط جرایم است و ادله‌ی علمی در موارد زیادی می‌تواند شبهه مورد نظر را برای تبرئه متهمان ایجاد کند. درحالی که در حق الناس به دلیل اهمیتی که این گونه دعاوی از نظر شارع دارد و احکام خاصی همچون جواز رسیدگی غیابی، پذیرش شهادت و... حاکم است، ادله‌ی اثبات جرم «طریقیت» دارد؛ بدین معنا که قاضی از هر راهی به مجرمیت متهم علم پیدا کند، باید حکم صادر کند و نمی‌تواند خود را در ادله منصوص مقید کند، پس باید جهت احقاق حق نهایت کوشش را بنماید؛ زیرا قاضی در اسلام در حق الناس از تحصیل دلیل ممنوع نیست و می‌تواند از ادله علمی استفاده کند.

فرزند ابوعامر روزی خدمت امام علی(ع) رسید و از نحوه رسیدگی به پرونده قتل پدر خود که شریح قاضی براساس قواعد حقوقی و نه کیفری رسیدگی کرده بود، انتقاد و اعتراض کرد. آن حضرت به شریح قانونی اعتراض کرده و فرمود «یا شریح هکذا» تحکم فی مثل هذا» و سپس خودشان اقدام به رسیدگی کرده و با جدا کردن متهمان از همدیگر توانستند اقرار صریح از همه آنها بگیرند و براساس موازین اسلامی حکم صادر کنند (موسوی خویی، ۱۴۲۸: ۱۷۸) و (حسینی سیستانی، ۱۴۱۴: ق: ۲۳۵). شیوه قضاوت امیرالمؤمنین علی(ع) در حقوق الناس از جمله در قتل با شیوه قضاوت ایشان در حدود الهی کاملاً متفاوت است. در مورد قضایای مربوط به حق الناس می‌کوشیدند حق مردم را باز پس گیرند و از روش‌های گوناگون استفاده می‌کردند. (رازی زاده، ۱۳۸۰: ۱۳۹)

در سایه رشد صنعت و پیشرفت تکنولوژی - جوامع بشری پیشرفت کرده و از حالت سنتی خارج شده است و این روند همه ابعاد زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. از این رو، ارتکاب جرایم نیز از شیوه سنتی خود فاصله گرفته و به شکل فنی و تخصصی و حتی سازمان یافته توسط مجرمان حرفه‌ای یا به کار بردن علوم و فنون مختلف ارتکاب می‌شود.

امنیتی می‌توان به لحاظ اهمیت آنها از ادله علمی استفاده کرد و نیز در جرایمی که حاکمیت وضع کرده می‌توان از ادله علمی اثبات جرم استفاده کرد؛ زیرا اصل جرم‌انگاری آنها دست حاکمیت است. مسائل جانبی آن از جمله ادله اثبات جرم نیز در دست حاکمیت خواهد بود. علاوه بر این، در برخی از آنها نمی‌توان از ادله سنتی اثبات جرم استفاده کرد، پس به اقتضای ضرورت نیز می‌توان از ادله علمی استفاده کرد (میرمحمد صادقی، ۲۷۷: ۱۳۷۸) در حقوق جزا روش‌های اثبات دعوی کیفری، همانند مفهوم کیفر دادن و هدف از آن در طول زمان به موازات رشد صنعت و تکنولوژی و علوم پزشکی تغییر و تکامل یافته است. از جمله روش تشخیص هویت که روشی نوین و کارساز می‌باشد و به عنوان جلوه‌ای از علوم زیست‌شناسی مورد توجه کیفری است و در آیین دادرسی کیفری نقش دلیل اثبات دعوا را ایفا می‌کند. نتایجی که از آزمون‌های DNA در مراحل مختلف تحقیقات مقدماتی و دادرسی به قضات ارائه می‌گردد، بسیار موثق است. به نحوی که در صورت تعارض نتایج آن با ادله‌ی سنتی می‌توان صحت ادله‌ی سنتی را رد یا مورد تردید جدی قرارداد. از این رو با توجه به این پیشرفت روش‌های اثبات دعوی کیفری را به چند دوره تقسیم نموده اند: الف) دوره باستان ب) دوره دلایل مذهبی ج) دوره دلایل قانونی ه) دوره دلایل معنوی د) دوره دلایل علمی. در میان این

دوران، سه دوره اخیر مرتبط با این مقاله می‌باشد.
۲-۱- نظام ادله قانونی:

به گواهی تاریخ استفاده از روش دلایل قانونی قدمتی طولانی داشته و حتی در طول قرون وسطی معتبر بوده است. در این نظام نوع، تعداد و میزان دلایل مورد نیاز برای اثبات هر جرم از قبل توسط مقنن تعیین شده است و فرا روی قاضی قرار می‌گیرد. لذا قاضی به محض تحصیل دلایل قانونی، مکلف به صدور حکم محکومیت متهم است. پس اولاً قاضی نمی‌تواند برای اثبات جرم به وسایل، دلایل و قراینی جز آنچه قانون گذار پیش‌بینی و مقرر کرده است، استناد نماید و ثانیاً حق ارزیابی و سنجش دلایل و انطباق آنها را با ایمان و اعتقاد درونی یا قناعت وجدانی ندارد (موذن زادگان، عظیمی فر، ۱۳۸۱: ۱۸۱) از خصوصیات مهم این دوره آن است که اقرار متهم به تنهایی برای اثبات جرم کافی شمرده می‌شود و در صورت اقرار متهم قاضی از هر دلیل دیگر بی‌نیاز می‌باشد (همان، ۱۸۴).

۲-۲- نظام دلایل معنوی:

در این نظام، ارزش و اعتبار دلایل در امور کیفری را نباید قانون تعیین کند، بلکه قاضی با استقلال و آزادی کامل و با الهام از وجدان پاک خود هر دلیلی را جداگانه ارزیابی می‌کند و در صورت اقتناع کامل وجدانی و اطمینان به وقوع جرم و انتساب آن به متهم رای صادر می‌نماید و تفاوتی نمی‌کند که این اطمینان از چه راهی و با توجه به چه ماده‌ای حاصل شده باشد. در این روش دلیل در معنای واقعی و عرفی کلمه وجود ندارد و هیچ امری به تنهایی نمی‌تواند مثبت دعوی کیفری باشد. (آخوندی، ۱۳۷۹: ۱۱۵) نظام دلایل معنوی دارای دو اثر مهم است: اول آنکه قاضی در جمع‌آوری و توسل به هر دو نوع دلیل که قانون اعتبار مشروعیت آن را گواهی می‌کند، آزادی کامل دارد. دیگر آنکه هیچ دلیل خود به خود دارای قدرت اثباتی مطلق نیست.

۲-۳- نظام ادله علمی:

در این نظام، قاضی از طریق توسل به شیوه‌های نوین علمی در زمینه‌های مختلف می‌تواند به کشف حقیقت نائل آید. البته در حقوق ایران می‌توان گفت که ادله علمی زیرمجموعه علم

قاضی قرار می‌گیرد؛ یعنی قاضی می‌تواند از طریق آنها به اطمینان برسد. بنابراین، ادله علمی در طول علم قاضی قرار دارد.

در قانون مجازات اسلامی قانون‌گذار در حدود، قصاص و دیات ضمن بیان ادله شرعی، مقرر داشته که علم قاضی می‌تواند برای اثبات کلیه جرایم معتبر باشد و سایر ادله از قبیل اقرار، شهادت شهود و... از حیث حصول علم قاضی طریقت داشته و باید موجب حصول اطمینان و قناعت وجدانی قاضی باشد. بنابراین تلفیقی از نظام دلایل معنوی و قانونی در جزای فعلی ایران مدنظر است.

۳-۱- اعتبار ادله علمی در فقه اسلامی:

مسائل قضایی از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است و فلسفه‌ی آن سروکار داشتن این دسته از مسایل با حیثیت، آبرو، جان و مال مردم است. از این رو، در حوزه‌ی قضا هر چیزی نمی‌تواند به‌عنوان دلیل یا وسیله اثبات مورد استفاده قرار بگیرد. بنابراین، هر سیستم حقوقی اصول، مبانی، قواعد و چهارچوب خاصی دارد که مسائل قضایی را با توجه به آن حل می‌کند. به همین جهت لازم است ادله‌ی علمی - که به تبع استفاده سیستم‌های حقوقی دنیا از آنها، کم و بیش وارد آیین‌رسیدگی کیفری در کشور ما شده است - بر اساس مبانی و اصول و اهداف حقوق کیفری اسلام سنجیده شود و بعد از احراز عدم مخالفت مورد استفاده قرار گیرد. در این فراز برخی از ادله را که ممکن است مفید در مقام باشد به اختصار ذکر می‌کنیم.

۳-۱- شواهد فقهی اعتبار ادله علمی

اسلام آخرین دین آسمانی است و مشیت الهی بدین تعلق گرفته که تا پایان عالم هستی این دین استمرار داشته باشد. بنابراین، لازم است زمینه‌های این استمرار و تداوم در خود دین به شکلی تعبیه و تدارک دیده شود. خوشبختانه زمینه‌ی این کار در پیکره‌ی دین در نظر گرفته شده است و اسلام این ظرفیت را در خود دارد. چراکه قواعد و اصول آن منطبق بر عقل و فطرت سلیم است. به همین جهت هر دستاورد جدید علمی بدان عرضه شود، بی‌پاسخ نخواهد بود. ادله‌ی علمی پزشکی اثبات جرم یکی از این دست مسائل است. در این فراز دلایل و شواهد فقهی را که می‌تواند به نحوی

مؤید استفاده از ادله‌ی علمی باشد را ذکر می‌کنیم.

۳-۱-۱- شواهدی از قرآن:

از برخی آیات قرآنی استفاده می‌شود که اگر قراین دلالت قطعی بر مطلبی بکنند، پذیرفته می‌شود. آیه‌ی ۱۸ سوره‌ی یوسف «و جاء و علی قمیصه بدم کذب قال بل سولت لکم انفسکم امرأ...» آیه در مورد جریان حضرت یوسف است که برادران وی بعد از به چاه انداختن او در جواب پدرشان گفتند «پدرجان ما رفتیم و مشغول مسابقه (سواری، تیراندازی و مانند آن) شدیم و یوسف را که کوچک بود و توانایی مسابقه را با ما نداشت نزد اثاث خود گذاشتیم و در این هنگام گرگ بی‌رحم از راه رسید و او را درید» و به‌عنوان شاهد قضیه پیراهن یوسف را که سالم از تنش در آورده و خون‌آلود کرده بودند، به پدرشان نشان دادند. پدر همین که چشمش به پیراهن سالم افتاد همه چیز را فهمید و گفت: شما دروغ می‌گویید بلکه هوس‌های نفسانی شما این کار را برایتان آراسته است. استنباط حضرت یعقوب می‌تواند دلیل بر حجیت قراین و اماراتی باشد که به صورت قطعی به شکل دلالت عقلی به مدلول خود دلالت می‌کنند. چنانکه بسیاری از حقوق دانان عرب با همین آیه به حجیت قراین و امارات استدلال کرده‌اند. آیات ۲۶ و ۲۷ سوره‌ی یوسف: «...و شهد شاهد من اهلها ان کان قمیصه قد من دبر فکذبت و هو من الصادقین» حضرت یوسف به منظور اجتناب از گناه به سوی در خروجی فرار کرد و همسر عزیز مصر نیز وی را دنبال کرده و خواست وی را بگیرد که پیراهن آن حضرت از پشت پاره شد و همان دم عزیز مصر را در جلوی در دیدند که در این حال زن وی با گرفتن قیافه حق به جانبی گفت: کیفر کسی که نسبت به اهل تو اراده‌ی خیانت کند جز زندان و عذاب دردناک چه خواهد بود؟! در این حال حضرت یوسف سکوت را به هیچ‌وجه جایز ندانست و با صراحت پرده از راز عشق همسر عزیز مصر برداشت و گفت: او مرا با اصرار به سوی خود دعوت کرد. در این هنگام شاهدهی از بستگان همسر عزیز مصر شهادت داد که اگر پیراهن یوسف از جلو پاره شده باشد آن زن راست

می‌گوید و یوسف دروغ گو است و اگر پیراهن از پشت سر پاره شده باشد آن زن دروغ می‌گوید و یوسف راست‌گو است. عزیز مصر این داوری را که بسیار حساب شده بود، پسندید و در پیراهن یوسف خیره شد و هنگامی که دید پیراهن یوسف از پشت پاره شده به حقیقت پی برد. لذا خطاب به همسرش گفت: این کار از مکر و فریب شما زنان است که مکر شما زنان عظیم است.

در این مورد شاهد، قرینه‌ی آریه‌ی می‌کند و عزیز مصر از وی می‌پذیرد چرا که آن از جمله دلالت عقلی است و با دیدن آن انسان به حقیقت پی می‌برد. چنانکه از دیدن دود به وجود آتش و یا از دیدن اثر به وجود مؤثر پی می‌برد.

از برخی آیات قرآنی استفاده می‌شود که اگر قوانین دلالت قطعی بر مطلبی بکنند پذیرفته می‌شود (المظفر، ۱۴۰۳: ۳۳). آیه‌ی ۴۲ سوره‌ی مائده: «...و ان حکمت فاحکم بینهم بالقسط ان الله یحب المقسطین» و آیه‌ی ۵۸ سوره‌ی نساء «...و اذا حکمتک بین الناس ان تحکما بالعدل» و آیه‌ی ۲۶ سوره ص «یا داود انا جعلناک خلیفه فی الارض فاحکم بین الناس بالحق و لا تتبع الهوی فیضتک عن سبیل الله» به قضاوت دستور می‌دهد که مطابق قسط، عدل و حق حکم کنند، لذا از آیات مذکور استفاده می‌شود که در اسلام هدف از قضا احقاق حق و اجرای عدل است و قضات مأمورند که به این هدف متعالی عمل کنند و عمل بدان و دستیابی به عدالت نیازمند وسایل و ابزارهایی است که می‌بایست در اختیار قضات قرار بگیرد. ادله‌ی علمی اثبات جرم می‌تواند از جمله این ابزارها تلقی شده و قضات را در رسیدن به هدف یاد شده، یاری کند. به عبارت دیگر، چون هدف از رسیدگی‌های قضایی احقاق حق و اجرای عدالت است و ادله‌ی اثبات جرم مطلوبیت نفسی ندارند، بلکه همگی طریق و راه رسیدن به هدف یاد شده هستند، از این رو قضات می‌تواند از همه ظرفیت‌های مشروع و ادله‌ی علمی اثبات جرم در راستای رسیدن به هدف مزبور استفاده کنند.

امروزه پرونده‌ها نسبت به گذشته دارای پیچیدگی خاصی است و دانش حقوقی قضات جوابگوی زوایای غیر حقوقی آنها نیست. لذا قضات جهت اشراف به ابعاد یاد شده پرونده‌ها ناگزیرند از نظرات

کارشناسان و دستاوردهای علوم گوناگون از جمله راه‌های علمی اثبات جرم استفاده کننده تا بتوانند در چهارچوب قسط و عدل و حق اقدام صدور حکم محکومیت کنند. از این رو استدلال به اعتبار راه‌های علمی اثبات جرم - که علی‌الاصول استفاده از آنها احکام قضات را مقرون به قسط و عدل و حق می‌کند - به وسیله‌ی آیات مورد اشاره، صحیح به نظر می‌رسد. زیرا فرض بر این است که استفاده از تکنولوژی روز و راه‌های علمی اثبات جرم زمینه‌ی تحقق عدالت بیشتر را فراهم می‌کند.

از جمله آیه‌ی ۴۳ سوره‌ی نحل و آیه‌ی ۷ سوره‌ی انبیاء «فسئلواهل الذکر ان کنتم لا تعلمون» این آیه در دو جای قرآن با الفاظ یکسان وارد شده (که نشان از اهمیت موضوع می‌دهد) مسلمانان را به مراجعه به اهل فن و تخصص و خیره در تمام زمینه‌ها و عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی دستور می‌دهد و بدین وسیله تخصص را در همه عرصه‌ها امری لازم و حیاتی معرفی می‌کند.

آیه‌ی فوق بیانگر یک اصل اسلامی در تمام زمینه‌های زندگی مادی و معنوی است و به همه‌ی مسلمانان تأکید می‌کند که آنچه را نمی‌دانند از اهل اطلاعش بپرسند و پیش خود در مسائلی که آگاهی ندارند، دخالت نکنند. به این ترتیب مسئله «تخصص» نه تنها در زمینه‌ی مسائل اسلامی و دینی از سوی قرآن نیز به رسمیت شناخته شده و مورد تأکید قرار گرفته است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۰: ۲۴۵). یکی از مسایل تخصصی رفع ابهام از جنبه‌های غیر حقوقی پرونده‌ها، توسط کارشناسان مربوطه اعم از پزشکی قانونی و پلیس علمی و... است.

ملاحظه می‌شود که استفاده از قراین قطعی و راه‌های علمی اثبات جرم از نظر قرآن کریم امری مطرود و مذموم نیست.

۳-۱-۲- شواهدی از سنت:

برخی از قضایای اتفاق افتاده در زمان پیامبر اسلام نشان دهنده استفاده آن بزرگوار از راه‌های مختلف در صدور حکم و حل اختلافات بوده است و خود بیانگر آن است که استفاده از ادله‌ی علمی در مسائل قضایی هیچ‌گونه منع شرعی ندارد. زیرا فعل معصوم از مصادیق سنت است و افاده اباحه

می‌کند (المظفر، ۱۴۰۳: ۲۶) سئل رسول الله (ص) عن اللقطة: الذهب والورق؟ فقال: اعرف و کاهها و عفاصها، ثم عرضها سنه‌ی فان لم تعرف فاستنقها و ولكن ودیعه عندک فان جاء صاحبها، فعرّف عفاصها و عددها و کادها، فاعطها اياه. (التجکانی، بی تا: ۲۷۷)

در این حدیث رسول گرامی اسلام ذکر اوصاف لقطه را توسط مدعی مالکیت فرضیه مالکیت وی دانستند یعنی در حقیقت و اصف را مالک فرض کردند، در حالی که و اصف همیشه مالک نیست نظیر همین حکم از طریق شیعه نیز در قالب تقریر ذکر شده است. سعید بن عمرو الجعفی نقل می‌کند که محضر امام صادق (ع) سیدم و از احوال خود شکوه کردم و موقع خارج شدن در جلو در ایشان کیسه‌ای را که حاوی هفتصد دینار بود پیدا کردم و بلافاصله محضر ایشان برگشتم. در این حدیث آن حضرت در قالب تقریر عملکرد این مسلمان را تأیید می‌کند. زیرا به وی نمی‌فرماید که چرا بدون مطالعه بینم آن مبلغ گزاف را به و اصف داده‌اید؟ و علمای ما مطابق این روایت فتوا داده‌اند و و اصف مال گمشده را مالک فرض نموده‌اند زیرا اوصاف و اماراتی که و اصف ذکر می‌کند بعید است که غیر مالک از آنها باخبر باشد. لذا ذکر اوصاف را قرینه بر مالکیت و اصف داشته و آن را جایگزین بینم قرار داده‌اند.

۳-۱-۳- دلیل عقلی:

با توجه به اینکه ادله‌ی علمی اثبات جرم یک نوع کارشناسی می‌باشد که به ابعاد و جنبه‌های غیر حقوقی پرونده‌ها می‌پردازد و قاضی رسیدگی کننده به دلیل فقدان معلومات تخصصی در ابعاد یاد شده ناگزیر از استفاده از آنهاست، از این رو لازم است با قاعده‌ی عقلی معروف «رجوع جاهل به عالم» به اعتبار آنها از نظر فقه اسلامی استدلال شود. عقل حکم می‌کند که اگر کسی چیزی را نمی‌داند و نسبت بدان جاهل است باید به کسی که آن را می‌داند و نسبت بدان عالم است رجوع کند و سیره‌ی عملی همه‌ی عقلا مبتنی بر آن بوده است و در اموری که خود تخصص نداشته‌اند به متخصص آن رجوع می‌کردند. در نتیجه آراء کارشناسان در حوزه‌ی تخصص خودشان در همه‌ی زمینه‌ها از نظر عقلی

و در نهایت از نظر فقه اسلامی، حجت است. یکی از عرصه‌هایی که نیازمند اخذ نظر کارشناس است رسیدگی‌های کیفری است و قضات در رجوع به کارشناسی در موردی که پرونده ایجاب می‌کند قطعاً مشمول قاعده‌ی فوق هستند.

۳-۲- اعتبار ادله‌ی علمی در پرونده‌ی سنتی:

اگر کسی دلایل و استدلال‌های مطرح شده در راستای اعتبار ادله‌ی علمی اثبات جرم را نپذیرد و آنها را فاقد اعتبار و ارزش قضایی بداند، باز ادله یاد شده در پرونده‌ی سنتی اثبات جرم معتبر است. به عبارت دیگر، اگر ادله‌ی علمی اثبات جرم از نظر فقه جزایی اسلام مستقلاً حجت نباشد، باز می‌توان از آنها در قالب ادله‌ی سنتی اثبات جرم یعنی علم قاضی و اقرار به عنوان زمینه‌ساز اجرای قسامه استفاده کرد. زیرا فقهای اسلامی در تکون علم قاضی و در تحقق لوث در قسامه منشأ خاصی را شرط نمی‌دانند و نیز در اعتبار اقرار انگیزه مقرر مؤثر نیست. از این رو، نتایج حاصله از به کارگیری ادله‌ی علمی اثبات جرم در اغلب موارد می‌تواند زمینه علم قاضی و تحقق لوث و اقرار متهم را فراهم سازد و خود این فایده بسیار مهمی است که بر ادله‌ی علمی اثبات جرم مترتب است. لذا آنها را از این زاویه مورد بحث و بررسی قرار می‌دهیم و چون به ندرت استفاده از راه‌های علمی منجر به شهادت شهود می‌شود از آن صرف نظر می‌کنیم.

۳-۳- اعتبار ادله‌ی علمی در پرونده علم قاضی:

یکی از مباحث اختلافی در فقه اسلامی حجیت و عدم حجیت علم قاضی است که به لحاظ ماهیت بحث نظر مشهور فقهای شیعه را باید مبنا قرار داد؛ زیرا اعتقاد بر آن است که بدون آن در عصر کنونی و زمان فعلی نمی‌توان با جرم مبارزه کرد و حقوق مردم را از مجرمان عمدتاً حرفه‌ای و آشنا به تکنیک‌های روز و دستاوردهای علوم مختلف استیفا کرد و در سایه حجیت علم قاضی می‌توان از شیوه‌های جدید علوم جرم، بای، پلیس علمی و پزشکی قانونی استفاده کرد.

سوالاتی که مطرح می‌شود این است که آیا علمی که قاضی رسیدگی کننده از طریق نتایج ادله‌ی علمی اثبات جرم و نه صرفاً از طریق دیدن و

شنیدن به دست می‌آورد حجیت و لازم العمل است و می‌تواند منحصرأً به استناد آن حکم محکومیت صادر کند؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت با توجه به اینکه حجیت علمی ذاتی است و ذاتیات شیء قابل انفکاک نیست، علی القاعده علم حاصل از به کارگیری ادله‌ی علمی اثبات جرم در فرایند جرم‌یابی و رسیدگی کیفری بایستی حجت و لازم العمل باشد و فقهای معاصر نیز در استفتائات خود، قریب به همین مضمون پاسخ داده‌اند:

الف- نظر اسلام را پیرامون اعتبار اسنادی که توسط دستگاه‌های مدرن تهیه می‌شود بیان فرمایید (مانند فاکس، فیلم، عکس، نوار ضبط، تلفنگرام، زیراکس، پرینتر، اسکنر، کامپیوتر و...) ب- کدام یک می‌تواند مستند حکم قاضی قرار گیرد و به عنوان موید تا چه حد قابل استناد است؟ (حیبی، ۱۳۷۲: ۸۱)

مرحوم آیت‌الله العظمی محمدتقی بهجت که علم قاضی را فقط در حق الله حجت می‌داند به شکل زیر پاسخ می‌دهند: «در مواردی که حاکم به علم خودش حکم می‌کند در اسباب علم فرقی نیست» (همان: ۸۱).

آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی می‌فرمایند: اسناد مذکور با اسناد متعارف در جهت اعتبار تفاوتی ندارد، زیرا در هر دو قسم باید اطمینان به صحت مضمون و صحت استناد به صاحب آن حاصل شود (همان: ۸۲).

آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی می‌فرمایند: «الف- این اسناد فی نفسه حجیت ندارد.

ب- این اسناد نمی‌تواند مستند حکم قاضی قرار گیرد، بلی اگر قاضی محاکم فعلی به واسطه این اسناد و قراین دیگر علم به موضوع پیدا کرد در مواردی که قانون علم قاضی را یکی از ادله اثباتی قرار داده است، می‌تواند بر طبق علم خود عمل کند» (۷۸/۸۳۰) (همان: ۸۲).

آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی می‌فرمایند: «معیار، حصول علم از این اسباب برای قاضی است» (۷۵/۱۱/۱۶) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۵: ۲۴۵).

بنابراین، به طور کلی باید گفت در حصول علم بر قاضی، منشا خاصی شرط نیست، قضات می‌توانند جهت رسیدن به علم و کشف واقع و صدور حکم عادلانه و احقاق حق از ادله علمی اثبات جرم

استفاده کنند، لذا اگر دلایل اعتبار ادله علمی به صورت مستقل تمام نباشد، باز می‌توان آنها را در سایه سایر ادله از جمله علم قاضی استفاده کرد.

۳-۴- اعتبار ادله‌ی علمی در پروتوکل

اقرار یکی دیگر از ادله‌ی سنتی اثبات جرم است که دارای شرایطی است ولی انگیزه اقرار کننده نقشی در حجیت آن ندارد. بنابراین، ممکن است متهم در نتیجه به کارگیری ادله‌ی علمی اثبات جرم توسط متخصصین امر و پلین علمی، جرم ارتکاب یافته‌ی خود را آن چنان محرز و غیر قابل انکار ببیند که جز اقدام به اقرار هیچ توجیهی ندارد از این رو به کارگیری ادله‌ی علمی این فایده را دارد که بزهداران لجوج را که حاضر به اقرار نیستند، به اقرار وادارد و از این پرونده‌های فاقد دلیل را در مسیر مختومه شدن قرار دهد.

یکی از مباحث اختلافی در فقه اسلامی حجیت و عدم حجیت علم قاضی است که به لحاظ ماهیت بحث نظر مشهور فقهای شیعه را باید مبنا قرار داد؛ زیرا اعتقاد بر آن است که بدون آن در عصر کنونی و زمان فعلی نمی‌توان با جرم مبارزه کرد و حقوق مردم را از مجرمان عمدتاً حرفه‌ای و آشنا به تکنیک‌های روز و دستاوردهای علوم مختلف استیفا کرد و در سایه حجیت علم قاضی می‌توان از شیوه‌های جدید علوم جرم‌یابی، پلیس علمی و پزشکی قانونی استفاده کرد.

شاید گفته شود که تحمیل اقرار به شکل یاد شده با توجه به موازین اسلامی و قوانین جاری کشور صحیح و معتبر نیست. به بیان دیگر، یکی از شرایط صحت و اعتبار اقرار از نظر فقه اسلامی و قوانین جاری کشور همچون قانون اساسی و قانون مجازات اسلامی «اختیار» اقرار کننده است و در شرایط یاد شده شخص اقرار کننده در نتیجه به کارگیری دستاوردهای علوم و حداقل در وضعیت اجبار معنوی قرار گرفته و اقرار می‌کند و با این وصف اقرار اخذ شده شرایط اختیار را از دست داده و در نتیجه فاقد اعتبار و ارزش قضایی است.

در پاسخ باید گفت منظور از به کار بردن راه‌های علمی اثبات جرم وادار کردن اجبار به متهم جهت اقدام به اقرار نیست، بلکه به کارگیری دستاوردهای علوم و راه‌های یاد شده گاهی آن چنان موضوع را مبرهن و واقعه ارتکاب یافته را روشن می‌کند که متهم خود لب به اعتراف می‌گشاید و همه جزئیات واقعه را بیان می‌کند. به عنوان نمونه مثلاً در یک پرونده تجاوز منجر به قتل، ابتدا محتویات مهبل مقتوله تخلیه شده و در آزمایشگاه‌های جنایی مورد آزمایش دقیق قرار می‌گیرد و شخص متجاوز با دیدن نتایج آزمایش‌های به عمل آمده اقدام به اقرار می‌کند و همچنین موهای کنده شده قاتل در اثر درگیری فیزیکی در دست مقتول کشت شده و مورد آزمایش قرار گرفته و با نمونه موهای متهم از تمام جهات مطابقت می‌کند. مراتب به اطلاع وی می‌رسد و بدون درنگ لب به اعتراف می‌گشاید.

در قضاوت‌های امیر المؤمنین (ع) نیز مواردی دیده می‌شود که بعد از کشف واقعه به وسیله‌ی به کارگیری روش‌های فنی و تخصصی، متهم یا متهمان چاره‌ای جز اقرار به اعمال ارتکابی خود ندیده‌اند و در نتیجه اقدام به اقرار و اعتراف کردند که از آن جمله می‌توان به اعتراف قاتلان ابوعامر اشاره کرد که آن حضرت با توسل به روش‌های گوناگون واقع امر را کشف کرده و ادعای واهی آنها را بر همگان آشکار ساختند.

اگر ادله علمی اثبات جرم مستقلاً معتبر نباشد، باز در پروتوکل شخصی اثبات جرم به شکل یاد شده می‌توان از آنها استفاده کرد. هر چند در این موارد احکام صادره به علم قاضی یا اقرار متهم مستند است، ولی آنچه که قاضی را به علم رسانده و یا متهم را به اقرار و اعتراف واداشته است به کارگیری راه‌های علمی اثبات جرم به شکل مزبور است و این کم فایده‌ای نیست که از آنها به دست می‌آید از این رو آنها را معتبر می‌دانیم.

۳-۵- اعتبار ادله‌ی علمی در پروتوکل اجرای قسامه

یکی از طرق اثبات جنایات در فقه جزایی اسلام اتیان سوگندهای متعدد توسط برخی از اولیاء دم و بستگان آنها و مجنی علیه و بستگان وی است که در لسان فقهای اسلامی از آنها به قسامه تعبیر می‌شود و یکی از شرایط اساسی استفاده از قسامه

به نظر اکثر فقهای اسلامی تحقق «لوث» است و منظور از آن ظن و گمانی قوی است که برای قاضی به خاطر دلالت قراین و امارات بر صدق مدعی و توجه اتهام به مدعی علیه حاصل می‌شود. به بیان دیگر، اجرای قسامه دایر بر وجود لوث که منظور از آن حصول ظن بر مجرمیت متهم برای قاضی رسیدگی کننده از اوضاع و احوال واقعه و پرونده مطروحه و از قراین و امارات موجود است می‌باشد. بنابراین، اجرای قسامه بدون تحقق لوث به نظر اکثریت فقهای عامه و خاصه وجهی شرعی ندارد.

فقهای اسلامی در تحقق لوث، حصول ظن را از طرق خاص و معین شرط نمی‌دانند و در نتیجه اگر از راهی ظن بر توجه اتهام نسبت به متهم حاصل شود، آنرا زمینه‌ساز اجرای قسامه می‌دانند و در ماده‌ی ۳۱۴ مقرر شده هرگاه بر اثر قراین و اماراتی یا از هر طریق دیگری حاکم به ارتکاب جنایت یا نحوه‌ی ارتکاب از جانب متهم ظن پیدا کند، مورد از موارد لوث محسوب می‌شود. بنابراین، چنانچه در نتیجه به‌کارگیری دستاوردهای علوم، قاضی رسیدگی کننده ظن نسبت به ارتکاب جنایت توسط متهم یا متهمان مورد شده حاصل کند، بایستی دستور برگزاری مراسم قسامه را صادر کرده و با حفظ سایر شرایط اقدام به صدور حکم عادلانه و در خورشان نماید. مثلاً هرگاه از بررسی و آزمایش‌های موه‌های کنده شده از قاتل و همچنین از بررسی نوارهای صوتی و تصویری... برای قاضی پرونده، ظن بر ارتکاب جنایت توسط شخص خاص حاصل شود و وی

نیز به ارتکاب آن اقرار نکند قاضی می‌تواند به استناد ظن حاصله مراسم قسامه را برگزار و در نهایت حکم لازم را صادر کند. از این رو برخی از فقهای اسلامی در پاسخ به برخی از استفتائات ظن حاصل از به‌کارگیری راه‌های علمی را کافی برای اجرای قسامه دانسته‌اند در این خصوص مرحوم آیت‌الله العظمی گلپایگانی می‌فرماید: با نبودن شرایط شهادت، قول آنها (کارشناسان) شرعاً حجت نیست ولی با حصول ظن از قول آنها در جنایات لوث محقق می‌شود و با حصول علم، حاکم شرعی می‌تواند به علم خود حکم نماید.

۴- دایره‌ی اعتبار ادله‌ی علمی:

آیا ادله علمی نسبت به همه‌ی جرم‌ها معتبر است؟ چنانچه قبلاً بیان شد در حقوق‌الله ادله‌ی اثبات جرم موضوعیت دارد؛ بدین معنا که اثبات آنها باید از طرق مخصوص شرعی باشد و گرنه کسی را نمی‌توان به اتهام آنها محکوم کرد. چه آنکه بنای شارع در این دسته از جرایم مبنی بر تخفیف و مسامحه است و به اصطلاح در مورد آنها اصل ستر و جرم‌پوشی حاکم است و قاضی به حکم آیه‌ی نفی تجسس از تحقیق در آنها نهی شده است و معروف است که اگر متهمی مهم قصد اقرار داشته باشد، مستحب است که قاضی به نحوی جلوی اقرار وی را بگیرد. بنابراین، در این قبیل جرایم نمی‌توان از ادله‌ی غیرمنصوص از جمله ادله‌ی علمی استفاده کرد؛ زیرا آن برخلاف اراده شارع است، ولی در عین حال از آنها می‌توان در راستای تبرئه متهمان استفاده کرد؛ زیرا این دسته از جرایم با ادنی شبهه‌ای محکوم به سقوط هستند و ادله‌ی

علمی در موارد زیادی می‌تواند شبهه‌ی مورد نظر را برای تبرئه آنها ایجاد کند. همچنان که در یک مورد امیرالمؤمنین (ع) دختر باکره را با گواهی قابله علی‌رغم شهادت شهود به زنا علیه او تبرئه کرد. ولی در حقوق الناس با توجه به اینکه مورد اهتمام جدی شارع مقدس است و قاضی از هر گونه تحقیق و بررسی و کنکاش در آن منع نشده است، ادله‌ی علمی اثبات جرم اعتبار دارد.

برآمد:

در حقوق جزای اسلام، ادله اثبات دعوا از جایگاه یکسانی برخوردار نیست. برخی موضوعیت دارند و برخی طریقت. اما قاضی می‌تواند از تمام طرق و نیز از ادله علمی جهت احقاق حق استفاده کند. اعتبار ادله علمی اثبات جرم هر چند صراحتاً ذکر نشده است، اما می‌توان با برخی از آیات قرآن و روایات اسلامی بر اعتبار و حجیت آنها استدلال کرد. همچنین بررسی سیره قضایی امیرالمؤمنین (ع) نشان می‌دهد که می‌توان در حل و فصل قضایا یا را از ادله سنتی اثبات جرم فراتر نهاد و از راه‌های علمی استفاده نمود. علاوه بر آن راه‌های علمی در کنار ادله سنتی اثبات جرم راهگشا و معتبر است، زیرا به‌کارگیری راه‌های علمی می‌تواند قاضی رسیدگی کننده را به علم و اقناع لازم جهت صدور حکم برساند، حتی در جرایم علیه تمامیت جسمانی در صورت فقدان دلایل دیگر، این راه‌های علمی می‌تواند زمینه تحقق لوث و اجرای قسامه را فراهم کند. بنابراین، راه‌های علمی اثبات جرم به شکل مستقل یا حداقل مع‌الواسطه از حجیت و اعتبار لازم برخوردارند.

فهرست منابع:

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- آخوندی، محمود. (۱۳۷۹). آیین دادرسی کیفری. (جلد ۶). جلد ششم. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۳- التجکانی، محمد الحیب. نظریه العامه للقضاء والاثبات فی الشریعه الاسلامی. بغداد، دار الشئون الثقافیه العامه، بی‌جا، بی‌تا.
- ۴- المظفر، محمدرضا. (۱۴۰۳ق). اصول الفقه. بیروت: دارالمعارف المطبوعات.
- ۵- حبیبی، حسین. (۱۳۷۲). ضمیمه استفتائات. چاپ اول. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- ۶- حرعاملی، محمدبن الحسن. (۱۴۲۷ق). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه. جلد دوم. چاپ اول. بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
- ۷- حسینی سیستانی، سید علی. (۱۴۱۴ق). منهاج الصالحین. ج ۱. مستحذات المسائل احکام التریق. قم: مطبعه مهر.
- ۸- رازی زاده، محمد علی. (۱۳۸۰). تهذیب الاخلاق. بیروت: دار الاضواء.
- ۹- طباطبایی، سید محمد حسن. (۱۳۷۴ق). نه‌ایه الحکمه. قم: موسسه النشر الاسلامی.
- ۱۰- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۸۸ق). اصول کافی. بیروت: دارالکتب.
- ۱۱- معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه، مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور کیفری. (۱۳۸۲). چاپ اول. تهران: مرکز تحقیقات فقهی.
- ۱۲- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۵ق). تفسیر نمونه. جلد ۱۱. چاپ سوم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۱۳- موسوی خویی، سیدابوالقاسم. (۱۴۲۸ق). مبانی تکلمه المنهاج. چاپ سوم. قم: موسسه‌ی احیاء آثار الامام خویی.
- ۱۴- مؤذن زادگان، حسینعلی. عظیمی فر، بابک. (۱۳۸۱). اخلاق زیستی از نظر حقوقی، فلسفی و علمی. تهران: انتشارات سمت.
- ۱۵- میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۷۸). جرایم علیه اموال و مالکیت، چاپ ۶. تهران: نشر میزان.
- ۱۶- نجفی، محمد حسن. (۱۴۱۲ق). جواهر الکلام. ج ۸. بیروت: دارالاحیاء التراث.